

MEȘTEȘUGURILE ÎN ZONA BRANULUI ÎN SECOLELE XIV—XVIII

de CONSTANTIN POPESCU

Cercetarea și exemplificarea în Muzeul Etnografic în aer liber de la Bran a multiplelor aspecte de viață materială și spirituală din zona cu același nume, ne-au prilejuit un studiu al documentelor emise în legătură cu domeniul și hotarul Cetății Branului.

În cele ce urmează ne propunem ca din contextul numeroaselor informații documentare — legate în majoritate de aspecte administrativ-jurisdicționale și de servituțiile feudale — să reținem unele știri ce privesc dezvoltarea meșteșugurilor locale între secolele XIV și XVIII.

Sfera în care acestea apar și se dezvoltă e în strinsă legătură cu valorificarea resurselor naturale pentru asigurarea mijloacelor de existență. Lemnul pădurilor din apropiere, prelucrarea unor mari cantități de lână obținută de la numeroase turme de oi bărsane, realizarea unor construcții cu variate scopuri funcționale, iată numai câteva din domeniile în care locuitorii satelor brănene au dovedit multă pricepere în iscodirea unor procedee și instalații tehnice populare.

Cele mai vechi știri ce privesc practicarea unor meșteșuguri specializate le aflăm în legătură cu morile. Acestea sînt întreprinderi proprii ale domeniului cetății, care se clădesc pe cheltuiala castelanului, întreținerea iazurilor căzînd în sarcina țăranilor. La început acestea asigurau necesarul pentru personalul cetății dar în curînd ele vor produce și pentru vînzare¹.

Prima știre despre acestea o avem din anul 1395, cînd, în actul de separare a satului Tohan din domeniul feudal Bran, e pomenită existența unei astfel de mori². În anul 1460 funcționa la poalele cetății o moară pentru malț, produs ce era transportat la Brașov o dată cu mari cantități de hrișcă și mei³.

Dezvoltarea morăritului atrage după sine o creștere simțitoare a veniturilor cetății; astfel între anii 1598—1599 au fost obținute de la acestea 534 găleți de griu și 253 găleți de malț⁴, cu toate că unele mori erau arendate țăranilor, așa cum s-a întîmplat în anul 1833⁵.

¹ D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în secolul al XVI-lea*, I, București, 1967, p. 341.

² Arh. st. Brașov, Fond Magistratul Brașov, Colecția Fronius, I, 27.

³ *Ibidem*, I, 30.

⁴ D. Prodan, *op. cit.*, p. 341.

⁵ Arh. st. Brașov, Fondul Magistratul Brașov, Seria Actele Magistratului, anul 1843, nr. 318.

Creșterea suprafețelor satelor pe văile și terasele culoarului depresionar, va impune construirea unor noi mori pentru evitarea transportului produselor la mari distanțe. În anul 1749 se construiește o instalație nouă „mai sus de Bran”⁶ iar în anul 1758 o alta, în legătură cu care castelanul cetății și-a manifestat nemulțumirea, deoarece acestea scăpau de sub controlul său efectiv⁷. Ele erau totuși în supravegherea inspectorilor dominali, care stabileau eventualele stricăciuni și necesități de reparații, încasau taxele obișnuite și în special decima de la grâu⁸. Tot din această vreme avem știri și despre repararea unei mori vechi la Bran, pentru care fierul de roți a fost adus de la Trascău.

O descriere sumară a morilor arată că acestea erau construcții de sine stătătoare, amplasate în apropierea surselor de apă, cu interiorul compartimentat în: tindă, încăperea instalațiilor, podul morii acoperit cu șindrilă. În anii 1776 și 1780 Radu Moraru din Tohan „repară tinda morii, roata de moară, roata de măsele, un fus”, iar pentru șindrilitul podului morii „are nevoie de 5000 șindrilă și 900 cuie”⁹. Instalațiile în această perioadă aveau de obicei o singură piatră, însă pentru anii 1773 și 1806¹⁰ se menționează existența unor mori cu două pietre „ca în vremea castelanilor”¹¹.

Numeroase documente atestă că și în domeniul prelucrării lemnului s-au dezvoltat de timpuriu unele meșteșuguri¹².

Defrișarea pădurilor, făcută uneori „contrar legilor țării”¹³, fie în scopul procurării materialului pentru construcții, fie pentru deschiderea unor noi locuri de pășunat, a favorizat specializarea pe faze de lucru a unor categorii de lucrători la pădure. În sate sînt pomeniți de asemenea dulgherii sau stolerii care ciopleau birnele și „încheiau” casele, hodăile saustinile. Aceștia erau cunoscuți și în satele învecinate, atît ca buni meseriași cît și prin unele tehnici de lucru proprii, cum sînt îmbinarea birnelor la colțul caselor în „babe” (chei românești) etc. Printre cei mai des solicitați, în secolul al XVI-lea întîlnim pe „Stoica dulgherul de la joagăr”¹⁴, care era plătit în anul 1506 cu 9 aspri pentru ziua de muncă. Cu un secol mai tîrziu, plata dulgherilor se ridică la 20 dinari pe zi¹⁵. Alături de aceștia sînt amintiți „fierăștrăiarii” impuși la bir, cum a fost Iuon Ciricoiul din Bran¹⁶.

⁶ Arh. st. Brașov, Fondul Magistratul Brașov, Seria Actele Magistratului, anul 1749, nr. 86.

⁷ *Ibidem*, Actele de venituri și cheltuieli, III, B, 4, p. 243, după fișele de la Muzeul Bran.

⁸ *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, I, Brașov, 1886, p. 82—86.

⁹ Arhiva Magistratului Orașului Brașov, Inventarul actelor neregistrate, II, București, 1961, document nr. 791, p. 134.

¹⁰ I. Moșoiu, *Branul și Celalea Branului*, București, 1930, p. 61.

¹¹ Arhiva Magistratului Orașului Brașov, Inventarul actelor neregistrate, II, București, 1961, document nr. 433, p. 77.

¹² D. Prodan, *op. cit.*, p. 525.

¹³ *Quellen*, I, p. 89—92.

¹⁴ *Ibidem*, p. 89.

¹⁵ D. Prodan, *op. cit.*, p. 525.

¹⁶ Arh. st. Brașov, Registrul de venituri și cheltuieli, III, 1720, p. 545, după fișele de la Muzeul Bran.

Dogăritul, practicat inițial pentru nevoi casnice, ajunge în curînd un meșteșug foarte răspîndit.

În anul 1757 dogarii Dumitru Bărcuș, Ionașcu Dogaru se află printre cei ce lucrează la cetate, alături de Ioan Roșca, Aldea Zărnescu, rotari din Bran¹⁷. Cinci ani mai tîrziu, dogarul Dumitru „bate 80 de cercuri la bote și face 4 ciubere pentru cătanele cetății”¹⁸.

Foarte frecvent apar în registrele de venituri și cheltuieli și alte categorii de meșteșugari cum sînt spătarii, furcarii și în special șindrilarii, a căror producție era destinată în mare parte pentru vînzare la tirgurile locale.

Între instalațiile tehnice frecvent răspîndite în Bran în perioada la care ne referim, un loc de frunte îl ocupă joagărele. Apariția și dezvoltarea lor e favorizată în primul rînd de bogăția materialului lemnos al pădurilor din împrejurimi.

Prima mențiune o avem din anul 1504 cînd este amintit joagărul de la Bran sau „moara pentru scînduri”¹⁹, instalație „cu valțuri”²⁰, cu sul consolidat la capete cu cercuri de fier și maie ajutătoare²¹. Maiștrii și „morarii” primeau plată pentru tăiatul și căratul trunchiurilor și scîndurilor. Astfel, în anul 1538 s-au plătit 1 florin și 48 aspri pentru căratul a 28 trunchiuri, 8 florini pentru tăiatul a 1400 scînduri și 1 florin pentru 500 laturi²². Frecvența joagărelor în secolele următoare crește vertiginos, statistica tematică a muzeului local numărînd pentru secolul al XIX-lea nu mai puțin de 14 instalații de acest fel în zonă. Unul din cele mai reușite exemplare se află în patrimoniul muzeului în aer liber.

Piuăritul și dîrstăritul, meșteșuguri strîns legate de finisarea țesăturilor pentru interioare și îmbrăcăminte, au contribuit la apariția de timpuriu a unor instalații specializate: pivele de zeichi, viltorile de spălat și îngroșat, dîrstele de straie, sărici și procovițe.

Între anii 1568—1588 satele Tohan și Zărnești au împreună 10 dîrste și pive de pănură²³. În 1754 sînt menționate pentru Bran 2 pive „... cea de sus la Stoica Țeposu ... și cea de jos a lui Radu Dumbravă”, ambele impuse la o taxă de 10,20 florini²⁴, iar o statistică din anul 1777 înregistrează un număr de 7 pive²⁵. Numărul lor e în continuă creștere în perioadele următoare. În anul 1778 brăneanul Adam al Comșii roagă magistratul Brașovului să-i

¹⁷ Arhiva Magistratului Orașului Brașov, Inventarul actelor neregistrate, I, București, 1959, document nr. 1495, p. 291.

¹⁸ *Ibidem*, II, document nr. 529, p. 93.

¹⁹ D. Prodan, *op. cit.*, p. 365.

²⁰ *Quellen*, I, p. 82—92.

²¹ Arh. st. Brașov, acte de venituri și cheltuieli, III, B, 4, p. 225, după fișele de la Muzeul Bran.

²² D. Prodan, *op. cit.*, p. 528.

²³ *Ibidem*, p. 344.

²⁴ Arh. st. Brașov, acte Bran, III, A, 20, anexa 13 la 470, după fișele de la Muzeul Bran.

²⁵ Arh. st. Brașov, Fondul Magistratul Brașov, Colecția Urbanială, pach. 99, fasc. 10, p. 110.

acorde dreptul de a-și face o dîrstă împreună cu o piuă²⁶. Locuitorii din Mociu de Jos se plîng că Ion Berbecea și-a construit dîrsta în drumul lor, încît „nu mai putem trece cu caii pentru a îndeplini poruncile domnești”²⁷. În 1792 birăul Jaja Mirică din Bran cere inspectorului dominal „slobozenie pentru o dîrstă de sărici pe locul ce i l-a dat lîngă apa Turcului”²⁸. Locuitorii satului Șimon scriu în 1814 comisarului din Brașov, cerînd de asemenea „slobozenie pentru o piuă”, motivînd că cea existentă e părăsită și că pivele din Bran sînt foarte aglomerate, „funcționînd numai toamna cîte două luni cînd se cere și se lucrează această marlă”²⁹.

Sînt cazuri cînd unele din aceste instalații stau nefolosite din diferite pricini. Astfel dîrstarul Ștefan din Bran, fiind arestat, este ajutat de jurații Branului să obțină de la inspectorul dominal scutire de impozit pentru dîrsta rămasă pustie³⁰. În aceeași situație se află și Ilinca Turturesii care din 1785 nu mai plătește „dajdie” pentru dîrsta rămasă nefolosită³¹.

Se pare că o parte din dîrstele și pivele existente în Bran erau proprietatea magistratului Brașovului, care le arenda localnicilor. O astfel de știre o avem din anul 1786, cînd Ion Drăghici roagă această autoritate să-l ierte de arenda pivei „...fiind cu totul sărăcit după arderea casei”³².

Țesăturile mai frecvent aduse la dîrstă pentru finisat au fost săricile, straiela vîrgate și procovițele pentru casă și pentru cai, după cum se arată într-o plîngere din anul 1792 a preotului Dumitru Babeș din Bran, cînd dîrsta i-a fost prădată³³.

Grupînd aici o serie de informații documentare, am urmărit relevarea aspectelor istorice-etnografice specifice secolelor XIV—XVIII, care stau la baza dezvoltării meșteșugurilor în zona Branului.

²⁶ Arh. st. Brașov, E. Limona, *Industria textilă din Brașov și Țara Birsei, Catalog de documente*, București, 1960, doc. nr. 425, p. 162—3.

²⁷ *Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin*, vol. I, 1521—1799, București, 1955, document nr. 171, p. 287.

²⁸ *Ibidem*, nr. 2555, p. 414.

²⁹ Arh. st. Brașov, Fondul Magistratul Brașov, Seria Actele Magistratului, anul 1814 nr. 1174.

³⁰ *Catalogul ...*, document nr. 2253, p. 366—367.

³¹ *Ibidem*, document nr. 1713, p. 287.

³² *Ibidem*, document nr. 1837, p. 306.

³³ *Ibidem*, document nr. 2654, p. 429.

DAS GEWERBE IM GEBIET VON BRAN (TÖRZBURG) IM 14.—18. JAHRHUNDERT

(ZUSAMMENFASSUNG)

Die Urkunden über das Dominium von Bran (Törzburg) aus dem 14. bis zum 18. Jahrhundert berichten auch über die Entwicklung des Gewerbes in diesem Raum.

Das Törzburger Gewerbe ist in engem Zusammenhang mit der Verwertung der natürlichen Reichtümer dieses Gebietes. Die wichtigsten Beschäftigungen waren die Verarbeitung des Holzes aus den umliegenden Wäldern, Verwertung der Wolle, die von den zahlreichen Schafherden aus dem Burzenland stammte und die Errichtung von Bauten verschiedenster Bestimmung. Die Bewohner der Törzburger Dörfer haben Klugheit und Erfindergeist bewiesen, indem sie zu diesen Beschäftigungen volkstümliche Arbeitsweisen und technische Einrichtungen erdachten.

Die ältesten Nachrichten beziehen sich auf die Mühlen, die Eigentum des Dominiums waren. Seit 1395 war ihre Zahl in stetem Wachstum begriffen, wodurch die Einkünfte des Dominiums stiegen.

Die Urkunden erwähnen mehrere Holzverarbeitungsberufe: Waldarbeiter, Zimmerleute, Tischler, Fassbinder, Schindelmacher usw. Schon 1504 werden die ersten Sägemühlen urkundlich genannt.

Die Walkmüller befassten sich mit der Bearbeitung von gewebten Wollstoffen. Schon früh gab es besondere Walkmühlen für verschiedene Arten von Stoffen und Decken.

